

Paulo Freire mielessäni

Muutama kuukausi sitten törmäsin kadulla mieheen, joka silminnähdessä ilahtuneena huudahti: ”Voi Helena – muistatko vielä?!” Ja tunnistinhan minä tutut piirteet hetken perästä, vaikka edellisestä tapaamisesta oli kulunut parikymmentä vuotta. Tämä yli keski-ään ehtinyt henkilö oli kuin olikin yksi Freire-piirini oppijoista Sörkan vankilassa v. 1975–76! Hänen vapautumisensa jälkeen olimme tavanneet muutaman kerran, mutta työpaikkani vaihdoksen jälkeen yhteydet olivat katkenneet. Oli ilo kuulla, että ko. ystäväni eli omien sanojensa mukaan ”hyvää elämää”: puusepäntiike meni hyvin, avioliitto oli jatkunut vankeuden aikaisesta avioeron uhasta huolimatta ja lapset olivat enemmän tai vähemmän opiskelleet ja päässeet oman elämänsä alkuun.

Tämä tapaaminen toi elävästi mieleeni myös itse Paulo Freiren kohtaamisen v. 1976 Tansaniassa, silloisen presidentti Julius Nyereren vastaanotolla. Sain tilaisuuden kymmenisen minuutin ajan keskustella henkilökohtaisesti tämän – jo silloin suuresti arvostetun, vaikka Suomessa täysin tuntemattoman – kasvattajan kanssa. Olin parasta-aikaa kokeilemassa Freiren pedagogiikkaa vankilassa, mistä hänelle muutamalla sanalla kerroin. Erityisesti halusin kuitenkin tietää hänen mielipiteensä siitä, miten hän arveli pedagogisten periaatteidensa soveltuvan länsimaissa ns. tavallisten ihmisten koulutukseen; ihmisten, jotka elivät taloudellisesti turvattua elämää ja joita ei tavanomaisen käsityksen mukaan voisi pitää ”sorrettuina”.

Freiren pitkästä vastauksesta muistan seuraavat ajatukset: ”Länsimaiset ihmiset ovat pitkälti passivoivan viihdeteollisuuden manipulioimia, he tarvitsevat ennenkaikkea pohdintaa väärin myyttiensä purkamiseksi ja yhteiskunnallisen tietoisuuden herättämiseksi”. Ja hän luetteli joukon virheellisiä käsityksiä: että ihminen muka olisi yhteiskunnasta riippumaton ”oman onnensa seppä”; että opettaja on se, joka ”antaa” tiedot ja taidot oppilaille, jonka rooli on vain vastaanottava; että taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus on luonnollista ja hyväksyttävää; ja että yhteiskunnallisiin olosuhteisiin eivät tavalliset ihmiset pysty vaikuttamaan jne. Nämä Freiren käsitykset olivat minulle suurinpiirtein tuttuja hänen kirjojensa perusteella, mutta Freiren muutama kertaan toistama mielipide, että länsimaiset ihmiset tarvitsevat ”ajattelun muutosta vielä enemmän kuin köyhien kehitysmaiden kansalaiset”, oli uutta.

Myöhemmässä kasvatustoiminnassani en enää saanut tilaisuutta toteuttaa Freiren pedagogiikkaa yhtä perusteellisesti kuin vankilassa, jossa opiskelujaksomme kesti kokonaisen lukuvuoden. Eräät Freiren ajatukset ovat kuitenkin jääneet voimakkaasti mieleeni, ja rohkenen kuvitella, että olen niitä jossakin määrin voinut toteuttaa sekä aikuiskasvatustyössäni että rauhankasvatuksessa lasten ja nuorten parissa. ”Punaisena lankana” olen pitänyt ”freireläistä” kasvatuksellista kokonaisnäkemystä. Opiskellessi mitä aihetta tahansa, tavoite on eettinen: oppijoiden yhteiskunnallisen tietoisuuden herättäminen, itsetunnon vahvistaminen ja sitä kautta aktiiviseen toimintaan innostaminen. Lähtökohtana on oppijoiden oma todellisuus (Freiren mukaan ns. miljööanalyysi); vankilassa perehdyin vankien elämään, ajattelu- ja puhetapoihin ja heidän arvomaailmaansa kahden vuoden ajan ns. normaalin aikuisopetuksen puitteissa. ”Freireläisen” jakson alkaessa pyrimme heti aitoon, tasa-arvoiseen dialogiin, mikä ei ollut helppoa. Opettajahan on tottunut ”opettamaan”, ei juurikaan kuuntelemaan! Perusteellisen, ns. generatiivisen teeman etsimiskeskustelun käyminen edellytti runsaasti aikaa, mutta se tuotti heti tuloksia: motivoituneita, oppimiseen halukkaita yksilöitä. Valitsemamme teema, ”ihmisenä olemisen vaikeus”, avasi ovia laajoihin, monipuolisiin opintoihin, joiden aikana oppijoiden tiedot yhteiskunnasta lisääntyivät, maailmankatsomus avartui ja ennenkaikkea luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin vahvistui.

”Kasvatuksella ei ole mitään merkitystä, elleivät tulokset näy välittömästi arki-toiminnassa”, vakuutti Freire minulle em. keskustelussamme. Vankilassa tulokset myös näkyivät – jopa hallinnon mielestä liiallisena olosuhteiden parantamishaluna! ”Freireläisyyden” kaikkiaan olen sittemmin mieltänyt eettiseksi kasvatukseksi ja myös rauhanpedagogiikaksi parhaimmillaan.

Monikymmenvuotiset kasvatuskokemukseni osoittavat, että Freiren pedagogiikan kautta, vaikka joskus sen vaillinaisenakin toteuttamisena, olen saanut parasta vastakaikua oppijoilta ja konkreettisia käytännön tuloksia, mm kehitysyhteistyöhön osallistumisena. Se, että suomalaiset kasvattajat ovat olleet välinpitämättömiä Freiren suhteen, johtuu mielestäni pitkälti tiedon puutteesta. Yhtään Freiren kirjaa ei ole suomennettu, eivätkä kasvattajat useinkaan ehdi kiireisen ja vaativan opetustyönsä keskellä paneutua vieraan kulttuurin edustajan vieraalla kielellä esitettyihin ajatuksiin. Toisena esteenä on ollut kulttuurissamme yleinen tehokkuuden ja pikaisten tulosten näkymisen vaatimus. Miljööanalyysiin ja generatiivisen teeman etsimiseen tarvitaan aikaa, paljon aikaa ja kärsivällisyyttä! Myös dialogin suhteen olen henkilökohtaisesti voinut todeta, että se on joskus ymmärretty pintapuoliseksi osanottajien keskinäiseksi vuoropuheluksi, mihinkään johtamattomaksi omien kokemusten vatvomiseksi, josta koordinaattorin eettisiin tavoitteisiin johdettava osuus on puuttunut.

Freiren pedagogiikassa eniten arvostan hänen käsitystään kasvatuksen ja erityisesti dialogin voimasta ”rakkaudentekona”. Kaikista vastakäsityksistä ja ”naivisuus”-väitteistä huolimatta yhdyin Freiren mielipiteeseen: kasvatusta merkitsee suurta kutsu- ja vastustettavaa, jota ei voi suorittaa olematta niin syvästi kiinnostunut oppijoistaan, heidän kohtaloistaan ja yhteistyöstä heidän kanssaan, että sitä voi kutsua ”rakkaudeksi”, sanan puhtaimmalla merkityksessä. Tämä merkitsee poikkeuksellisen luottavaisen ja lämpimän ilmapiirin syntymistä koordinaattorin ja oppijoiden välille, mikä myös johtaa itselukun itseluottamuksen kasvuun, suureen oppimishalukkuuteen ja lopulta yhteiskunnalliseen toimintaan.

Kaikkiaan olen kokenut Freiren ajatukset eettisenä kannustuksena ja rohkaisuna aitoon, lämpimään ja ”rakastavaan” kasvatustyöhön, jota on täysin mahdollista toteuttaa nykyisessäkin, kovassa taloudellisissa arvoissa ihannoivassa yhteiskunnassamme. Yhdyin Aino Hannulan väitöskirjan toteamukseen: Freiren pedagogiikka on TOIVON KIELTÄ!

PS. Kokemukseni freireläisestä pedagogiikasta sisältyvät kirjaani *Rauhan siltaa rakentamassa* (Kirjapaja, 1993).